

Kterak naučitipřechodníky

Motivace – proč přechodník používáme?

- máme řadu ustrnulých tvarů (*vsedě, vleže, vyjma, nehledě, nedbaje, nemluvě, nevyjímaje, počínaje, soudě, chtě nechtě, vstávaje lehaje, tak říkajíc, zahrnujíc v to, začínaje... konče,*)
- zdroj jazykové komiky (*chca nechca*)
- manifestace intelektuální vyspělosti (užívám přechodníky, abych ukázal, že jsem dobrý)
- je typickou formou vyjádření doplňku (dítěti řekneme, že když pozná přechodník, má jistotu, že má co do činění s doplňkem, takovouto „účelnost“ děti poměrně rády chápou)
- jazykové důvody
 - potřeba kondenzovat vyjádření nevětnou konstrukcí
 - analogie s anglickými participii
 - vyjadřování současnosti dvou dějů → přechodník přítomný, budoucí (*Přecházejíce po nástupišti, živě diskutovali o současné migrační invazi.*)/ následnosti dvou dějů → přechodník minulý/ budoucí

Podmínky užití:

- děj vyjádřený přechodníkem musí mít stejný podmět s dějem vyjádřeným slovesem v určitém tvaru
- přechodník přítomný tvoříme od sloves nedokonavých (N)
- přechodník minulý a budoucí tvoříme od sloves dokonavých (D)
- nerozvitý neoddělujeme čárkou, rozvitý zpravidla (tj. pro nás ve škole vždy☺)ano

Co musí žák bezpečně znát?

- určí holý podmět
- rozpozná souslednost/ následnost dějů, ověříme to tak, že napřed u souvětí bez přechodníkové konstrukce, poté i u věty s přechodníkovou konstrukcí nahradíme oba děje barevnými proužky; buď jsou vzhledem k sobě nad sebou (děje současné), nebo jeden následuje za druhým (děje nesoučasné)
- rozliší dokonavé a nedokonavé sloveso
- pokud tyto podmínky žák nesplňuje, je naprostým mrháním času ho přechodníky učit

Algoritmus

1. Trénujeme souvětí o dvou hlavních větách v souřadném poměru a posuzujeme, jestli mají společný podmět.
2. Ukazujeme si, zda se jedná o současně probíhající děje, nebo o děj probíhající po sobě (může následovat bod čtyři, pak teprve tři).
3. Seznámíme žáky s typickými koncovkami obou přechodníků
 - a) přechodník přítomný (od sloves nedokonavých)
 - M sg. : -a, -e (*nesa, maže*)
 - F a N sg. : -ouc, -íc (*nesouc, mažíc*)
 - M, F N pl.: ouce, íce (*nesouce, mažíce*)
 - b) přechodník minulý (od sloves dokonavých)
 - M sg.: ∅, -v (*přines/ dozpívav*)
 - F a N sg.: -ši, vši (*přinesši/ dozpívavši*)
 - M, F, N pl.: -še, -vše (*přinesše/ dozpívavše*)

c) přechodník budoucí (zastaralý, děti do IQ 136 to neučíme; od sloves dokonavých s koncovkami přechodníku přítomného, děj hlavní vyjádřený slovesem v určitém tvaru směřuje do budoucnosti)

M sg. : -a, -e (*Vyvále listové těsto, Serjožko, budeš je plnit/ naplň je pokrácenými jablky.*)

F a N sg. : -ouc, -íc (*Vyválíc listové těsto, Gerto, budeš je plnit/ naplň je pokrácenými jablky.*)

M, F N pl.: ouce, íce (*Vyválíce těsto, budete je plnit/ naplníte je pokrácenými jablky.*)

4. „Překládáme“ kondenzované větné celky s přechodníkovou konstrukcí konstrukcemi nekondenzovanými, v praxi
- souvětím podřadným se spojovacím výrazem zatímco (↔přechodník přítomný: *Zpívajíc oblíbený šlág, žehlila maminka dětem kalhoty. = Zatímco žehlila..., zpívala si...*)
 - souvětím podřadným s VV časovou se spojkou *když* pro děj, jenž proběhl dříve (↔přechodník minulý: *Dozpívav písničku, zašel Pandrhola za správcem statku. = Když dozpíval..., zašel...*) nebo souvětím souřadným s větami hlavními v poměru slučovacím a spojovacím výrazem *a potom/ a pak* (↔přechodník minulý: *Dozpívav písničku, zašel Pandrhola za správcem statku. = (Nejdříve) Pandrhola dozpíval a pak zašel...*)
5. Aktivně provádíme kondenzaci pomocí přechodníku, napřed jenom přítomného (nahazujeme střídavě jedno nebo druhé sloveso, později dětem ukážeme, že přechodníkem nahrazujeme raději děj méně podstatný), potom jenom minulého (nahrazujeme sloveso, které vyjadřuje děj, který předchází ději hlavnímu/ následnému). Teprve poté oba typy mísíme.
- 6.

Výjimky:

třít: *tra, tra, trouc, trouce/ tře, tříc, tříce*

být: *jsa, jsouc, jsouce* (přít.) i *byv, byvši, byvše* (min.); podobně

jmenovat, obětovat, absolvovat, habilitovat, prezentovat, separovat,... (slovesa obouvidová)

vidět: *vida, vidouc, vidouce*

vědět: *věda, vědouc, vědouce*

jíst: *jeda, jedouc, jedouce*

jít: *jda, jsouc, jdouce*

dojít: *došed, došedši, došedše*

dojet: *dojev, dojevši, dojevše*

dát: *daje, dajíc, dajíce* i zast. *dada, dadouc, dadouce*

mizet: *mize/ mizeje, mizíc/ mizejíc, mizíce/ mizejíce*

dokonavá slovesa vzoru tiskne: tvoří dnes přechodník minulý s vkladným *-nu-* jako slovesa vzoru *mine:* *doběhl/ doběhnul – doběhnul*

dokonavá slovesa vzoru začne, pomocný vzor tne: mají tvary dvojí: *zajav, zajavši, zajavše/ zajmuv, zajmuvši, zajmuvše*